

In 1792 verklaarde de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden oorlog aan Frankrijk. Franse revolutionaire troepen onder bevel van generaal Jean-Charles Pichegru vielen in 1795 de republiek binnen. Stadhouder Willem V vluchtte naar Engeland en Nederlandse patriotten riepen de Bataafse Republiek uit onder Frans gezag. Frankrijk had de Nederlandse vloot nodig om de Engelsen te verslaan. In 1796 begonnen de Nederlanders hun verzwakte vloot weer op te bouwen. Het bemannen van de nieuwe schepen was een probleem. Oranjegezinde marineofficieren weigerden dienst. Veel van de officieren van de vloot waren wel van de juiste politieke kleur maar hadden weinig militaire ervaring.

Dit resulteerde in pijnlijke nederlagen voor de Bataven, zoals de capitulatie in de Saldanhabaai in 1796 en de Zeeslag bij Kamperduin in 1797. In de Zeeslag bij Kamperduin wist de Bataafse vloot zich redelijk stand te houden, maar door het verlies van schepen moest de vlootreconstructie weer van voor af aan beginnen.

Slag bij Kamperduin

De Eerste Coalitie tegen Frankrijk viel uit elkaar in 1797. De Britten vonden een nieuwe bondgenoot in tsaar Paul I van Rusland. In 1799 brak de Tweede Coalitieoorlog uit, en de nieuwe bondgenoten wisten een aantal overwinningen tegen de Fransen te behalen in Italië en Zwitserland. De Britten wilden de Fransen ook elders aanvallen. De Bataafse Republiek leek geschikt voor een dergelijke aanval. De Prins van Oranje, in ballingschap in Engeland, en het Oranjegezinde kamp in Londen gaf de Britten hierbij de stellige indruk dat een Britse inval in Nederland een massale opstand tegen de Fransen zou ontketenen. De expeditie was één van de bepalingen van het Brits-Russische verdrag. Tsaar Paul I stelde 45.000 troepen tot de beschikking van de coalitie, in ruil voor Britse financiële steun. In een vervolgspraak op 22 juni 1799 stelde Paul I 17 infanteriebataljons, twee artilleriecompagnieën, een compagnie van de genie en een eskadron van huzaren beschikbaar voor de expeditie naar Noord-Holland. In totaal ging het om 17.593 Russische soldaten. In ruil hiervoor gaven de Britten 88.000 pond aan financiële steun aan de Russen, en een verdere 44.000 pond per maand zolang de expeditie voortduurde. De Britten zouden zelf 13.000 troepen bijdragen en namen het gehele marinecomponent op zich, waaronder de troepenverschepping en -bevoorrading.

De Britse premier Grenville ging ervan uit dat de Nederlandse bevolking, net als de Italianen en Zwitsers, de geallieerden met veel enthousiasme zou binnenhalen. De Britse troepen hadden zich verzameld nabij Canterbury, onder bevel van generaal Abercromby. Het vlakke landschap van Noord-Holland leek zich te lenen voor een snelle opmars naar Amsterdam. Een gebied ten zuiden van Den Helder werd daarom gekozen als landingsplaats.

Het Bataafse leger bestond op dat moment uit twee divisies, ieder bestaande uit ongeveer 10.000 man. De ene divisie stond onder bevel van generaal Daendels, de andere onder bevel van generaal Dumonceau. Daendels was gelegerd in het noordelijke deel van Noord-Holland, met zijn hoofdkwartier in Schagen, terwijl Dumonceau posities had ingenomen in Friesland en Groningen om een landing op de Noord-Nederlandse kust of een invasie vanuit Duitsland te kunnen onderscheppen. De Franse troepen in de Bataafse Republiek bestonden uit 15.000 man verdeeld over Zeeland en het binnenland. De Franse generaal Guillaume Brune kreeg het opperbevel over de Frans-Bataafse verdedigingstroepen.

De ontschepping van Britse troepen op 27 augustus, op het strand tussen Petten en Callantsoog, verliep zonder problemen. Generaal Daendels werd verslagen in de Slag bij Callantsoog toen hij probeerde te voorkomen dat Abercromby een bruggenhoofd rond Callantsoog zou vestigen. De Britten maakten goed gebruik van hun vloot om dicht op de kust de Bataafse troepen onder vuur te nemen, waarbij de Bataven zware verliezen leden.

Britse troepen bij Callantsoog door Dirk Langendijk 1799

Daendels besloot dat het fort van Den Helder door het Britse bruggenhoofd onhoudbaar was geworden en trok het garnizoen terug, het lege fort achterlatend voor de Britten. Deze beslissing bleek rampzalig voor de Bataafse moraal. Toen de Bataafse admiraal Story eindelijk het besluit nam om de Britse vloot aan te vallen, was er al een grootschalige munitieuitgerektheid uitgebroken. Dit leidde tot de overgave van de Bataafse vloot op 30 augustus, met 632 kanonnen en 3700 man, aan de Britse admiraal Mitchell, zonder dat er ook maar een schot werd afgevuurd.

Het Bataafse leger en de bevolking van Noord-Holland hadden weinig op met de Oranjes. In plaats van een antirevolutionaire opstand te ontketenen, zoals was verwacht, verenigde de invasie juist de verdeelde Bataafse Republiek tegen de geallieerden. Het Uitvoerend Bewind van de Bataafse Republiek riep de staat van beleg uit. Er arriveerden Frans-Bataafse versterkingen. Generaal Brune bracht een Franse divisie onder bevel van generaal Dominique Vandamme naar het Noord-Hollandse front en gaf generaal Dumonceau bevel om met het grootste deel van zijn 2e Bataafse Divisie in Friesland zo snel mogelijk naar Noord-Holland te marcheren. Dumonceau kwam op 9 september aan in Alkmaar. Het Frans-Bataafse leger had nu zo'n 25.000 troepen tot haar beschikking, tegen 20.000 man aan Britse kant. Brune besloot om niet langer te wachten en Abercromby's positie in Krabbendam aan te vallen.

De Britten hadden de overhand in de Slag bij Krabbendam, nabij Alkmaar, op 10 september. Het Britse 20e infanterieregiment wist de aanval af te slaan en Krabbendam in handen te houden. Elders lukte het de Franse divisie van Vandamme niet om over de obstakels van de dijk en de sloten om de Zijpe heen te komen. Vandamme kon dus niet zoals gepland Abercromby's rechtervleugel aanvallen.

Met Britse overmacht op zee, in zowel de Noordzee als in de Zuiderzee, konden Britse versterkingen onder commando van de hertog van York en Russische troepen onder bevel van generaal Ivan Ivanovitsj Hermann von Fersen zonder probleem aan land gaan in Den Helder. De gecombineerde Brits-Russische troepen hadden al gauw een numerieke overmacht van 40.000 man tegen de 23.000 troepen van het verzwakte Frans-Bataafse leger.

De hertog van York kwam met een gewaagd aanvalsplan om het Frans-Bataafse leger van verschillende kanten in te sluiten. Hij verdeelde zijn troepen in vier colonnes. Een colonne van 9000 Russen en 2500 Britten onder bevel van de Russische generaal Hermann zou vanuit Petten en Krabbendam in de richting van Bergen marcheren. Een tweede colonne met 6500 Brits-Russische troepen onder bevel van generaal Dundas had als doel Schoorlдам. De derde colonne, bestaande uit 5000 man onder commando van generaal Pulteney, richtte zich op Langedijk, Oudkarspel en Heerhugowaard. En de vierde colonne, 9000 man infanterie en 160 cavalerietroepen onder bevel van Abercromby, zou zich op de Frans-Bataafse rechtervleugel werpen, Hoorn innemen en verder doorstoten naar Purmerend.

De aanval zou bij zonsopgang op 19 september beginnen, maar de Russische rechtervleugel (1^e colonne) was al om 3 uur 's nachts vertrokken. Hoewel ze een vroeg voordeeltje hadden tegen de overrompelde Franse troepen langs de Frans-Bataafse linkervleugel, leden ze ook

Slag bij Bergen, schilderij uit de 19^e eeuw

onnodige verliezen door eigen vuur, omdat de Russen in het donker geen onderscheid konden maken tussen hun eigen troepen en die van de vijand. Uiteindelijk wisten ze Bergen in te nemen. Een tegenaanval door Franse versterkingen over het strand vanuit Egmond aan Zee bedreigde echter de Russische rechtervleugel. De Russen werden weer uit Bergen gedreven en trokken zich haastig terug naar hun startposities om te voorkomen dat ze afgesneden zouden worden. In de chaos werd de Russische generaal Hermann gevangengenomen.

De 2^e colonne van generaal Dundas had weinig vooruitgang geboekt sinds het vertrek rond zonsopgang omdat er vele sloten overgestoken moesten worden en de aanwezige bruggen door de verdedigers onklaar gemaakt waren. Toen Dundas eindelijk bij Schoorlham aankwam en Dumonceau aanviel, raakte Dumonceau gewond door rondvliegende ammunitie. Wat hierna aan Bataafse kant gebeurde is niet duidelijk omdat er geen rapport van de veldslag is. De divisie viel terug naar Koedijk maar de Britten konden deze kans niet benutten vanwege een Bataafse tegenaanval en omdat de terugvallende Russische troepen aan de rechtervleugel ook Dundas tot een terugtrekking dwong om zo de Russische achterhoede te beschermen. Ook Dundas keerde daarom terug naar zijn startpositie.

De 3^e colonne, met generaals Pulteney, Don en Coote, had ook grote problemen met het terrein. De colonne was gedwongen om een weg over een dijk te gebruiken. De weg leidde naar het dorp Oudkarspel, waar de 1^e Bataafse Divisie van Daendels zich had ingegraven. De eerste aanval door Pulteney op dit verdedigingspunt verliep rampzalig en de Britse aanvallers vluchtten in paniek, tot ze weer konden hergroeperen achter een andere dijk. Ook daaropvolgende Britse frontale aanvallen eindigden met zware Britse verliezen, en een poging om de Bataven te omcirkelen werd onmogelijk gemaakt door een kanaal. Toen maakte Daendels een fout: hij gaf bevel tot een uitbraak door 100 grenadiers. Deze soldaten werden makkelijk op de vlucht gejaagd, maar de Britse troepen die de vluchtende grenadiers achtervolgden konden nu door de Bataafse verdedigingswerken heen breken. De hele divisie van Daendels sloeg op de vlucht. De vluchtende Bataven leden zware verliezen door Brits artillerievuur. Daendels leidde persoonlijk een tegenaanval met een enkel bataljon grenadiers, maar inmiddels had Pulteney bericht ontvangen van de rampzalige afloop van de Slag bij Bergen, en moest ook zijn troepen terugtrekken. De Britten hadden dus geen territoriale winst geboekt. Wel was er een groot aantal doden, gewonden en gevangenen aan Bataafse zijde.

De 4^e colonne, onder bevel van generaal Abercromby, kon zonder enige tegenstand Hoorn bereiken. Het kleine garnizoen werd overrompeld, Hoorn werd ingenomen en het stadsbestuur hing de oranje stadhoudersvlag uit. Na de terugtrekking van de andere drie colonnes, kreeg Abercromby bevel om Hoorn te verlaten en ook naar het noorden terug te trekken. De burgers van Hoorn moesten de oranje vlaggen weer naar beneden halen.

Na de Slag bij Bergen, werden de onverdedigde havensteden Medemblik, Enkhuizen en Hoorn door de Britten bezet. Ook een aantal eilanden in de Zuiderzee werden bezet. Aan land lag het initiatief nog steeds bij de geallieerden. Russische versterkingen waren op 19 september gearriveerd om de verliezen compenseren. De hertog van York moest een nieuwe aanval echter twee weken uitstellen vanwege slecht weer. Dit gaf de Frans-Bataafse verdedigers de kans om hun inundaties en andere verdedigingswerken af te maken. Een tweede verdedigingslinie werd aangelegd tussen Monnickendam en Purmerend.

Het belangrijkste effect van deze defensieve voorbereidingen was dat dat laagliggende oostelijke gedeelte van het schiereiland ondoordringbaar werd voor de Brits-Russische troepen en dat de militaire operaties hierna beperkt waren tot een relatief smalle strook land bestaande uit het strand, de duinenrij en de vlakte direct achter de duinen, grofweg het gebied tussen Alkmaar en de Noordzee.

Begin oktober werd het beter weer. De hertog van York stelde het plan op voor wat bekend zou worden als de Slag bij Alkmaar op 2 oktober 1799. Volgens Yorks plan zouden drie colonnes op de rechtervleugel de Frans-Bataafse linkervleugel aanvallen, die bestond uit de Franse divisie van Vandamme langs de kust. De divisie van Pulteney werd gebruikt als defensief scherm op de linkervleugel om eventuele aanvallen door Daendels te weren. Abercromby kreeg bevel om met zijn colonne over het strand te marcheren en de Franse linkervleugel aan te vallen. Hiervoor werd het begin van de aanval uitgesteld tot half zeven 's ochtends, zodat Abercromby gebruik kon maken van het ebgetijde. De Frans-Bataafse troepen vielen terug naar Bergen en Koedijk.

Frans cavaleristenkamp door Dirk Langendijk 1799

Deze cavaleriecharge werd uiteindelijk teruggedrongen door een tegenaanval geleid door Henry Paget, die de Fransen weer helemaal terug naar Egmond aan Zee dreef.

Tegen die tijd was het donker gevallen en werden de belangrijkste militaire operaties een halt toegeroepen. Abercromby was Bergen al voorbij en was in theorie in staat om de Franse flank aanvallen. Hij was echter zo verzwakt dat hij deze positie niet kon uitbuiten. Desondanks voelde Brune zich zo bedreigd dat hij bevel gaf tot terugtrekking uit Bergen. De troepen vielen nu terug naar hun tweede verdedigingslinie. Daendels trok zich terug naar Monnickendam en Purmerend, waarna Krayenhoff het gebied voor deze linie onder water zette. Bonhomme en Vandamme namen een nieuwe linie in tussen Uitgeest, Castricum en Wijk aan Zee. Zo bewaakten ze het smalste gedeelte van het Noord-Hollandse schiereiland, aangezien het IJ in die tijd Noord-Holland nog steeds doorsneed. Met de terugtrekking van het Frans-Bataafse leger was het grootste deel van Noord-Holland nu in Brits-Russische handen. Maar grote delen van de provincie, waaronder de Beemster, Schermer en Wormer, waren onder water gezet. Hierdoor moest de bevoorrading via de haven van Den Helder verlopen en daarna aangevoerd worden over wegen die door de regen onbegaanbaar waren. Ook moest er voedsel komen voor zo'n 3.000 gedeserteerde Bataafse soldaten en muiters die de Prins van Oranje hoopte om te vormen tot een Nederlandse brigade. De voorraden begonnen op te raken.

De hertog van York, wou haast maken met het offensief. Hij wist dat Brune zes Franse bataljons aan versterkingen had ontvangen uit de zuidelijke Nederlanden. Ondertussen verloor hij steeds meer van zijn eigen troepen, voornamelijk door ziekte. Aan het begin van de Slag bij Castricum op 6 oktober, had hij niet meer dan 27.000 man tot zijn beschikking.

Brune had zijn linkervleugel verdeeld in drie divisies: Gouvion in de duinen bij Wijk aan Zee; aan zijn rechterkant Boudet rond Castricum; en de 2e Bataafse Divisie, nog steeds onder bevel van Bonhomme, rond Uitgeest. Verder waren er Franse voorposten in Bakkum en Limmen, onder commando van brigadegeneraal Pachtod. In de ochtend van 6 oktober werden de voorposten aangevallen door de drie offensieve Brits-Russische colonnes:

De slag bij Castricum, schilderij uit de 19^e eeuw

troepen uit de colonnes van Dundas en Abercromby naar Castricum gestuurd om de slag in het voordeel van de geallieerden te beslissen. Abercromby bracht zijn reservebrigade persoonlijk naar Castricum om het dorp laat die middag aan te vallen.

Brune gaf het bevel tot een bajonetcharge die de Britse en Russische soldaten in chaos teruggedreef. Ze trokken zich terug richting Bakkum, achtervolgd door de Franse cavalerie van generaal Barbou. Maar voordat de geallieerde troepen in paniek op de vlucht sloegen, werden ze gered door een cavaleriecharge door de lichte dragonders van Paget, die plotseling vanuit een verborgen duinvallei verschenen. Nu was het de Franse cavalerie die op de vlucht sloeg, en in hun vlucht trokken ze de uitgeputte Frans-Bataafse troepen, die net daarvoor Castricum hadden hernomen, met zich mee. De oprukkende Britten werden tegengehouden door een tegenaanval door Bataafse huzaren onder commando van kolonel Quaita. Nu waren de Fransen weer in het voordeel waarop de Brits-Russische troepen zich in chaos terugtrokken naar Bakkum en Limmen, terwijl de achtervolging ingezet werd door de Frans-Bataafse cavalerie. Gelijktijdig vochten de Fransen onder Bouvion en de Britten onder Abercromby een eigen veldslag uit in de omgeving van het strand en de duinen. In de avond lanceerde Abercromby een aanval maar Gouvion hield stand.

Op de Bataafse rechtervleugel van generaal Daendels gebeurde helemaal niets die dag, omdat door de inundaties zijn linie ondoorbreekbaar was. De twee legers waren in de nacht van 6 oktober weer terug op hun beginposities (hoewel de voorposten in Bakkum en Limmen in Britse handen bleven). De hertog van York riep zijn generaals nu samen voor overleg. Er werd besloten dat het Brits-Russische leger zich helemaal tot het oorspronkelijke bruggenhoofd in de Zijpe-polder zou terugtrekken, waarbij al het grondgebied dat sinds 19 september was veroverd weer werd opgegeven. De steden Hoorn, Enkhuizen en Medemblik werden ook achtergelaten; Bataafse troepen konden nog net voorkomen dat de Britse troepen bij hun aftocht de pakhuizen met vlootvoorraden in brand zetten. De terugtrekking werd met zoveel haast uitgevoerd dat twee veldhospitaals vol met Britse gewonden achtergelaten werden in Alkmaar, samen met 400 vrouwen en kinderen van soldaten.

De strategische terugtrekking werd afgerond op 8 oktober. Midden oktober was de situatie van 19 september weer hersteld: de Brits-Russische troepen verschansten zich in de natuurlijk vesting van de Zijpe-polder, belegerd door de Frans-Bataafse troepen. Het weer was weer slecht en vroege winterstormen bemoeilijkten de bevoorrading door de Britse vloot. De hertog van York werd geconfronteerd met het vooruitzicht van een winterse belegering terwijl hij een voorraad had voor 11 dagen. Hij besloot daarom op 16 oktober om Brune te benaderen met een voorstel voor een eervolle overgave. De onderhandelingen waren kort. Op verzoek van de Bataafse regering eiste Brune de teruggave van het buitgenomen Bataafse vlooteskader. De hertog van York weigerde de schepen terug te geven en dreigde de dijk bij Petten door te steken. Generaal Krayenhoff wist dat dit met weinig moeite weer teruggedraaid kon worden. Brune was echter onder de indruk van Yorks dreiging en ging akkoord met een overeenkomst die in het voordeel van de geallieerden was. In deze Conventie van Alkmaar, getekend op 18 oktober, werd de terugkeer van de Bataafse vloot niet genoemd. Van haar 55 schepen verloor de vloot zo 16

Abercromby langs het strand, Essen in het midden en Dundas aan de linkervleugel. De Brits-Russische colonne van Essen dreef de Franse voorposten met gemak weg. De bedoeling was alleen wat gewapende verkenning, maar door het gemak waarmee de voorposten veroverd werden, besloten de Russen tot een frontale aanval op de Franse troepen van Pachtod in Castricum. Het dorp wisselde die dag herhaaldelijk van eigenaar. Brune gaf bevel om meer versterkingen in stelling te brengen. Aan Britse zijde werden

Brits-Russische troepen bij Bergen door Dirk Langendijk (1799)

linieschepen, vijf fregatten, drie korvetten en een brik. De Brits-Russische troepen en de oranjegezinde muiters mochten Noord-Holland ongehinderd verlaten. De aftocht moest voor 1 december afgerond zijn. Er zou een gevangenenruil plaatsvinden van zo'n 8000 krijgsgevangenen. De Britten kwamen overeen om de forten van Den Helder en hun kanonnen in goede staat terug te geven. De Bataven vonden dat ze er (afgezien van de gevangenenruil) bekaaid vanaf kwamen, maar ze waren machteloos om een voor hun gunstigere overeenkomst voor elkaar te krijgen. Toen de Conventie van Alkmaar getekend was, ging een wapenstilstand in. De geallieerde aftocht werd afgerond op 19 november, toen generaal Pulteney vertrok met de laatste Britse troepen.